

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ОСВІТНЬОЇ ПРАКТИКИ

УДК 37.091.4 (437.3) (072) (092)

ВАЛЕРІЙ ЛУТФУЛІН

(Полтава)

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ Я. А. КОМЕНСЬКОГО

Обґрунтовано актуальність подальших досліджень педагогічної спадщини Я. А. Коменського і глибокого її вивчення майбутніми вчителями в контексті піднесення якості сучасної шкільної освіти. Проведено аналіз впливу гносеології раціоналізму на науково-педагогічну діяльність Я. А. Коменського, виявлено елементи раціоналізму в його творі «Новітній метод мов», написаному ним у 1646-1648 рр.

Ключові слова: *сенсуалізм, раціоналізм, синкретизм, пансофія, «застарілі хвороби» школи, навчальні перевантаження, якість сучасної шкільної освіти, педагогічна освіта.*

Я. А. Коменський увійшов в історію як видатний педагог, лінгвіст і філософ. Але в наш час він найбільш відомий як творець величної педагогічної системи, автор «Великої дидактики». На всіх етапах своєї педагогічної і наукової діяльності Коменський гостро ставив проблему піднесення якості знань учнів. У «Великій дидактиці» він писав: «Юнацтво має отримати освіту не уявну, а справжню, не поверхову, а ґрунтовну, тобто, щоб розумна істота – людина – привчалася керуватися не чужим розумом, а своїм власним, не тільки вчитувати з книг чужі думки про речі і навіть заучувати їх і відтворювати їх у цитагах, але розвивати в собі здатність проникати в корінь речей і виробляти справжнє розуміння їх і використання їх. Потрібно також прагнути до ґрунтового засвоєння моральності й благочестя» [5, с. 304].

На превеликий жаль, і в сучасній школі проблема піднесення якості освіти має надзвичайну гостроту. Зокрема, численні факти свідчать про вкрай низький рівень засвоєння учнями змісту шкільного курсу фізики [10, с. 182-183]. Дослідження проблем і методів викладання хімії констатують також зростаючу хімічну безграмотність суспільства на всіх його рівнях [2, с. 22]. Проведені нами дослідження свідчать, що головна мета науково-педагогічної діяльності Я. А. Коменського – лікування численних «застарілих хвороб» школи, насамперед таких, як навчальні перевантаження, примусовий характер навчання, механічне заучування визначень і правил, відсутність в учнів бажання навчатися і т. ін. – залишається нереалізованою [10, с. 68-86]. Навіть у Чехії, на батьківщині геніального педагога найважливіші положення його дидактичної концепції не знайшли практичного втілення [10, с. 306-307].

Актуальність цієї концепції в плані вирішення проблеми піднесення якості сучасної шкільної освіти неможливо переоцінити, бо Коменському, як зазначав Г. Лейбніц, належить така ж роль у розвитку педагогіки, як Декарту і Бекону в розвитку філософії, як Копернику в розвитку астрономії [6, с. 41]. У цьому зв'язку виникає необхідність подальших досліджень теоретичної спадщини визнаного генія педагогічної думки.

Життя і діяльність Коменського проходили в одну з найбільш бурхливих епох в європейській історії. Це був період підготовки і здійснення буржуазних революцій в Англії і Нідерландах, час Тридцятирічної війни (1618-1648 рр.), яка розпочалася в Че-

хії. Гострі соціальні суперечності цієї епохи дали могутній поштовх для розвитку науки і філософської думки. У ряду видатних філософів XVII ст. (Ф. Бекон, Р. Декарт, Б. Спіноза та ін.) почесне місце належить і Коменському, який глибоко розумів, що численні недоліки шкільної освіти нерозривно пов'язані з переплетенням болочих вад усіх сфер суспільного життя. На перших сторінках «Великої дидактики» він зазначав, що в житті суспільства не залишилось нічого, що було б «на своєму місці і в належному стані... Все у спотвореному і безладному вигляді або лежить в руїнах, або руйнується» [5, с. 252].

Перебільшуючи роль виховання у подоланні гострих політичних і соціальних суперечностей, Коменський з винятковою зосередженістю досліджував широке коло педагогічних проблем, що дозволило йому значно випередити свій час у визначенні шляхів удосконалення шкільного навчання. Спрямованість обґрунтованої ним дидактичної концепції на рішучу боротьбу з традиціями схоластичного навчання зумовлюється великою мірою тим, що на формування цієї концепції сильний вплив мали найбільш досконалі для XVII ст. методи наукового пізнання і передусім сенсуалізм і раціоналізм.

У вітчизняній історико-педагогічній літературі погляди Я. А. Коменського на процес наукового пізнання й засвоєння знань учнями висвітлюються переважно з позицій гносеології сенсуалізму [4, с. 448], [7, с. 124-130], [8, с. 8-9], [9, с. 30-31], [12, с. 11] та ін. Таке трактування методологічних позицій геніального чеського педагога знаходить підтвердження у сформульованому ним «золотому правилі дидактики». У відповідності до цього правила вчитель має все, що тільки можна, надавати учням «для сприйняття чуттями, а саме: видиме – для сприйняття зором, чутне – слухом, запахи – нюхом, доступне дотику – шляхом дотикового чуття. Якщо які-небудь предмети водночас можна сприйняти кількома чуттями, нехай вони схоплюються кількома чуттями» [5, с. 384].

Добре відомо, що у світогляді Коменського поєднувались ідеї античних філософів, християнське віроучення, філософія нового часу і глибока відданість національним інтересам чеського народу. Сам Коменський неодноразово називав свій напрям у філософії синкретичним. Синкретизм у творах Коменського полягає в тому, що «розвиваючи доведення якої-небудь думки, він цитує одне за одним усі джерела свого світогляду: священне писання Ветхого і Нового завіту, античних авторів і представників філософії нового часу» [7, с. 116].

Розробляючи проблему засвоєння учнями змісту шкільного навчання на основі чуттєвого сприйняття явищ природи і суспільного життя, Коменський не залишив поза увагою гносеологію раціоналізму, засновником якої був Рене Декарт (1596-1650). Проте вплив обґрунтованих геніальним французьким філософом методів раціонального, тобто логічного, пізнання на світоглядні позиції Я. А. Коменського у вітчизняній історико-педагогічній літературі не знайшов належного відображення. Тому *головною метою нашого дослідження є аналіз впливу гносеології раціоналізму на науково-педагогічну діяльність Я. А. Коменського і виявлення елементів раціоналізму в його творі «Новітній метод мов», написаному ним у 1646-1648 рр.*

Добре відомо, що важливим етапом у формуванні гносеологічних поглядів і переконань Коменського був період навчання в Герборнському університеті. Сильний вплив на нього в цей час справив професор філософії Й.-Ф. Альштед (1588-1638). У Герборні Коменський вивчав твори Платона, Аристотеля, Цицерона, Сенеки та інших античних мислителів, ґрунтовно ознайомився з психологічними і педагогічними творами Х. Л. Вівеса.

У період навчання в Герборнському університеті Коменський зробив записи під назвою «Спірні питання, зібрані в саду філософії». Одним із таких питань для нього було з'ясування ролі відчуттів у пізнанні. Відповідаючи на це питання, Коменський дає різнобічне обґрунтування сенсуалізму, висловлює переконання в тому, що сенсуалізм є виправданим не лише у питанні про походження пізнання, але й у справі доведення як методом силогізму, так і шляхом індукції. Зорові, слухові, смакові, нюхові, дотикові відчуття він порівнював з розвідниками розуму, від яких жодне явище не

може заховатися, де б воно не знаходилося [5, с. 273]. Сенсуалістичні переконання у Коменського виразно поєднуються із соціально-демократичними поглядами і прагненнями. Власно сенсуалізм він розглядав як філософію простого народу, вважаючи своїм обов'язком захист і обґрунтування цієї філософії [6, с. 12-13].

У 1618-1621 рр., коли Коменський був учителем і проповідником у Фульнеці, він систематично вивчав твори Т. Мора, Т. Кампанелли, Л. Вівеса. На наступних етапах своєї багатогранної наукової діяльності він продовжував глибоке опрацювання філософських творів своїх сучасників. Найбільш близькими для світосприйняття Коменського авторами були Т. Кампанелла і Ф. Бекон, яких він порівнював з Геркулесами, «котрі з успіхом потрудилися в боротьбі з чудовиськами і в розчистці авгієвих конюшень» [5, с. 641].

Розвиток і проблематику європейської філософії цієї епохи визначали три головні ідейні чинники – відродження цінностей античної філософії, релігійна реформація і бурхливий розвиток природознавства. Ці чинники виразно простежуються у творах засновників нової філософії Ф. Бекона і Р. Декарта [14, с. 6-8].

Ф. Бекон (1561-1626) був засновником методології експериментального природознавства, головною метою якого вважав з'ясування істинних причин природних явищ, утвердження і зміцнення на такій основі влади людини над природою. Він рішуче виступив проти традицій схоластики – середньовічної «шкільної філософії» і вважав необхідною реформу методу наукового пізнання. Головною заслугою Бекона в розробці проблем методології науки є вчення про емпіричний метод дослідження, теорія індукції і типологія помилок людського розуму [14, с. 69]. Першочергового значення в реформуванні методів наукових досліджень Бекон надавав очищенню розуму від «ідолів» – помилок, які постійно йому загрожують.

Філософський сенсуалізм справив глибокий вплив на визначення напряму педагогічної діяльності Я. А. Коменського. Дослідження А. О. Красновського переконують у тому, що «сенсуалізм і тісно пов'язаний із ним емпіризм стали основою для реалізму Коменського в педагогіці і для обґрунтування ним реалізму в навчанні» [7, с. 13]. Я. А. Коменський високо оцінював методологічні ідеї Бекона і вважав, що він відкрив «безпомилковий спосіб дослідження істинної природи речей» [5, с. 499].

Методологічною основою вирішення проблеми вдосконалення шкільної освіти для Коменського були поряд із сенсуалізмом розроблювані ним ідеї пансофії. Ці ідеї зовнішньо нагадували добре відому на той час концепцію енциклопедизму, але принципово відрізнялись від неї за метою і змістом. Думка про створення пансофічної книги – найстислішого зведення знань, яке було б доступним усім людям, виникла в Коменського ще в період його навчання в університеті. Як зазначалося вище, до Коменського думку про створення однієї книги, в якій «дивовижно стисло і доступно викладені всі науки», висловив Т. Кампанелла. Незаперечно цінною в цій думці була вимога максимально стислого викладу навчального матеріалу, хоч сподівання на можливість створення єдиної універсальної книги, тобто універсального підручника, слід визнати хибними.

Пансофія – всезагальна мудрість досконалого людського знання – своєю структурою повинна була віддзеркалювати структуру світу в його цілісності й єдності. Зовсім іншу спрямованість мав традиційний енциклопедизм, розвиток якого розпочався років за двісті до Коменського. У XVI-XVII ст. енциклопедичні компендіуми були поширені в багатьох європейських країнах. Однак в усіх цих книгах науково достовірні відомості перемішувались із фантастичним домислами. Такі енциклопедичні збірники аж ніяк не відзначалися стислістю викладу; вони були простими компіляціями і містили відомості різного ступеня достовірності [13, с. 15].

Роботу над «Пансофією» Коменський продовжував до кінця життя з багатьма вимушеними перервами. Подоланню перешкод, що виникали на цьому шляху, поширенню педагогічних ідей Коменського в країнах Західної Європи великою мірою сприяла щира моральна і матеріальна підтримка, яку надавав йому освічений англійський комерсант, покровитель наук Самуїл Гартліб. Ця підтримка рештою-решт справила

благодотворний вплив і на подальший розвиток науково-педагогічних досліджень геніального чеського педагога.

У 1636 р. С. Гартліб, улаштуваючи на навчання в Оксфордському університеті двох студентів, які були направлені в Англію общиною чеських братів для завершення наукової освіти, дізнався від них, що Коменський почав працювати над «Пансофією», але живе у бідності, як і всі чеські вигнанці у Польщі. Гартліб надіслав Коменському доброзичливий лист і грошову допомогу.

Разом з відповіддю на цей лист Коменський відправив Гартлібу деталізований план роботи над «Пансофією», до якого приєднав перелік розділів ще неопублікованої на той час «Великої дидактики». Через три місяці він отримав книгу під назвою «Вступ до дослідів Коменського, відкрита брама мудрості, або семінаріум християнської пансофії», в якій були видані усі ці матеріали. У супроводжувальному листі Гартліб просив вибачення за поспішність видання і пояснював це технічними міркуваннями [7, с. 51].

У своїй «Автобіографії» Коменський зазначав, що за цим першим виданням «Провісника всезагальної мудрості» з'явилися нові видання в Лондоні, Парижі і в Голландії, а також відгуки вчених із різних країн, переважно схвальні [5, с. 30]. Критичне ставлення до першої публікації Я. А. Коменського з проблем пансофії висловили А. Клавій і Р. Декарт. Зокрема, у відгуку Декарта звертається увага на недоречність посилання автора на «Священне Писання» для тієї мети, «для якої Бог не призначав його». Проте французький філософ зазначав, що наміри Коменського в усьому іншому «виявляють стільки доброго, що навіть коли йому чогось ще не вистачає, він не позбавляється права на високу повагу» [7, с. 50]. Найбільший інтерес ідеї пансофії викликали в Англії і Франції. Англійський парламент прийняв постанову про організацію вченої колегії для розробки ідей «Пансофії» під керівництвом Коменського і за участю вчених інших країн [7, с. 51].

«Велика дидактика» і «Провісник всезагальної мудрості» за своєю методологією і фактичним змістом були видатним досягненням в розвитку педагогічної думки. Але слід визнати, що в цих творах до певної міри простежується світоглядна обмеженість дидактичної концепції, побудованої у відповідності до принципів сенсуалізму. У «Великій дидактиці» Коменський стверджував, що чуттєве пізнання не може викликати сумнівів, а «розуму ми віримо лише настільки, наскільки є можливість підтвердити його спеціальним наведенням відповідних прикладів (достовірність яких досліджується відчуттям)» [5, с. 384]. Отже, характерною особливістю світогляду Коменського на цьому етапі його розвитку є перебільшення значення чуттєвого пізнання і недооцінка ролі логічного мислення в науковому пізнанні й у засвоєнні знань учнями.

На нашу думку, ця особливість поглядів Коменського на наукове пізнання не давала йому можливості правильно оцінити значення геліоцентричної картини світу, яку обґрунтував М. Коперник і підтверджував своїми дослідженнями Г. Галілей [5, с. 490]. Цей недолік справив негативний вплив також на ставлення Коменського до гносеологічних ідей Р. Декарта. Наукові твори Коперника, Галілея і Декарта були настільки неприйнятними для Коменського, що він підготував рукопис «Спростування картезіанської філософії й коперніканської астрономії», доклавши до цього багато старань і зусиль. Цей рукопис загинув під час пожежі, з цієї причини він не був опублікований [5, с. 641].

Філософські погляди Рене Декарта (1596-1650) нерозривно пов'язані з його дослідженнями в таких галузях науки, як математика, фізика, космогонія, фізіологія. У космогонії Декарт розвинув нову для науки ідею природного розвитку сонячної системи, в теорії пізнання він був засновником раціоналізму, який склався на основі логічного характеру математичного знання. Декарт вважав, що всезагальний характер математичного знання зумовлюється природою людського розуму. Тому в процесі пізнання, на його думку, провідна роль належить дедукції, яка має спиратися на цілком вірогідні, інтуїтивно усвідомлювані аксіоми. Раціоналізм до певної міри знецінює значення емпіричних знань і чуттєвих форм пізнання. Але в цілому гносеологія Декарта була видатним досягненням в розвитку методології наукового пізнання.

Упереджене негативне ставлення Я. А. Коменського до гносеологічних ідей Декарта зумовлювалось, на нашу думку, насамперед тим, що в надзвичайно важких умовах Тридцятирічної війни він був майже повністю позбавлений можливості безпосереднього спілкування з видатними мислителями свого часу й обміну думками з ними. Цілком імовірно, що Коменський, знайшовши порятунок в польському місті Лешно, опинився під впливом нестримної кампанії наклепів і судових переслідувань, яку розгорнули проти Декарта реакційні вчені й голландські протестанти. Відомо, що з тринадцяти років неперервно зростаючого визнання в оцінках видатних європейських мислителів Декарт вісім років життя віддав боротьбі зі своїми запеклими противниками в Голландії [1, с. 226-250; 11, с. 169-170].

Не зважаючи на ці злісні напади і переслідування, Декарт був одним із головних центрів активного обміну новими ідеями і результатами досліджень відомих учених Західної Європи – математиків, філософів, природознавців. Як зазначає у цьому зв'язку Я. А. Ляткер, «Гоббс, Гассенді, Ферма, Гюйгенс, Паскаль, Дебон – перелік мислителів першого рангу, кореспондентів, друзів, учасників дискусій, що розгорнулися навколо його (Декарта) праць, – цей перелік блискучих імен, аналіз їх взаємовідносин, суперечок, що доходили до розривів будь-яких відносин і знову відроджуваних контактів, складуть, без сумніву, основу аналізу, що очікує свого дослідника, того унікального феномена культурного життя Нового часу, який умовно названий тут «Республікою вчених» [11, с. 168].

На початку XVIII ст. Нісерон, який назвав це дивовижне явище “Республікою листів”, зробив спробу створити своєрідний путівник й опублікував 43 тому документальних матеріалів, які відображують лише частину цієї “невидимої демократичної держави” (*Niceron. Memoires pour servir a l'histoire des Hommes illustres dans la Republique des Lettres, vol. 1-43. – Paris, 1727-1745*).

Слід зазначити, що власна наукова діяльність Декарта виходить далеко за межі, так би мовити, «чистого» раціоналізму. Він не лише не заперечував необхідність емпіричних методів пізнання й експериментальних досліджень, але й сам проводив такі дослідження. Під час перебування Декарта в Голландії його досліди і спостереження охоплювали фізику і механіку, ботаніку, фізіологію і анатомію. Він не жалів на це часу і матеріальних коштів. Як зазначає в цьому зв'язку В. Ф. Асмус, експериментальні плани Декарта були настільки великими за обсягом, що за власні кошти він міг виконати тільки невелику частину запланованих дослідів. [1, с. 83-84]. Як і Ф. Бекон, Декарт уважав головною метою науки встановлення і зміцнення влади людини над природою.

Декарт високо цінував філософські праці Ф. Бекона і обґрунтовані ним методи експериментальних досліджень. В одному із своїх листів він писав: «Ми з Веруламієм доповнюємо один одного. Мої поради можуть служити для загального пояснення Всесвіту, його ж – дозволяють уточнювати деталі за допомогою необхідних дослідів» [11, с. 146-147].

Отже, власна філософська ерудиція Я. А. Коменського була недостатньою для того, щоб правильно оцінити внесок Декарта в розробку методології наукового пізнання. Лише особиста зустріч і бесіда з Р. Декартом, яка відбулася в 1642 р. з ініціативи друзів Коменського, допомогла йому значною мірою подолати хибне ставлення до філософських праць французького мислителя. Слід зазначити, що ця зустріч стала можливою в зв'язку з поїздкою Коменського до Англії, яка відбулася завдяки матеріальній підтримці з боку С. Гарліба, а потім до Швеції (через Голландію).

Ось яку характеристику своєї зустрічі з Декартом дав Коменський: «Ми розмовляли близько чотирьох годин: він нам викладав заповітні таємниці своєї філософії, я, навпаки, захищав переконання, що людське знання, набуте тільки з допомогою почуттів і роздумів, є недосконалим і фрагментарним. Ми розсталися дружно; я його закликав видати основи своєї філософії (через рік були дійсно видані), а він зі свого боку спонукав мене прискорити мою роботу, сказавши, зокрема, «Я не вийду за межі філософії, отже, у мене буде лише частина того, що у тебе буде цілком» [5, с. 36]. Ця зустріч повною мірою підтверджує думку Коменського про те, що кожен найкраще витлумачує свої власні слова [5, с. 505].

Бесіда з Декартом справила благотворний вплив на подальшу наукову діяльність Я. А. Коменського. «Новітній метод мов», написаний у 1644-1646 рр., за своєю методологією суттєво відрізняється від «Великої дидактики». У IX розділі «Новітнього методу мов» Коменський пише, що у цьому творі він викладає дидактичне мистецтво аналітично, тобто шляхом дедуктивного виведення принципів і правил дидактики з основоположних категорій і понять педагогічної науки, на відміну від «Великої дидактики», яка була викладена «синкретичним методом». Під синкретичним доведенням педагогічних та інших постулатів і правил він розумів їх обґрунтування на основі аналогій і порівнянь з природними і виробничими процесами.

Аналітико-дедуктивний виклад «Новітнього методу мов» становить найвищий ступінь в розвитку методології дидактичних досліджень Коменського, якого він досягнув під впливом гносеології Декарта. Особливо цінним є X розділ цієї праці, відомий у коменіології під назвою «Аналітична дидактика». Важливе значення цього розділу для сучасних педагогічних досліджень зумовлюється не лише його методологією, але також і конкретним змістом його загальнодидактичних і методичних ідей. «Аналітична дидактика» Коменського широко відома в країнах Західної Європи і перекладена на більшість європейських мов. З XIX ст. вона часто публікується як самостійний твір. На жаль, доступний для широкого кола вітчизняних дослідників у галузі дидактики переклад «Аналітичної дидактики» був опублікований лише в 1982 р. [5, с. 528-597].

Методологія і зміст X розділу «Новітнього методу мов» знайшли високу оцінку в дослідженнях О. І. Пискунова [5, с. 645-646]. У цьому творі Коменський досліджує навчальний процес як специфічну форму процесу пізнання. Закономірності навчання він розглядає як модифікацію і конкретизацію загальних закономірностей пізнавальної діяльності й мислення людини. Результатом застосування гносеології декартівського раціоналізму в «Аналітичній дидактиці» є «точні й ґрунтовні формулювання законів виховуючого навчання, яке веде учнів від простого знання ... до розуміння сутності речей і до творчого застосування знань на практиці» [5, с. 646].

Як зазначалося вище, у «Великій дидактиці» має місце перебільшення значення чуттєвого пізнання і недооцінка ролі логічного мислення в процесі засвоєння знань учнями. В «Аналітичній дидактиці» Коменський визначає почуття і розум, а також повідомлення як основні засоби засвоєння знань. При цьому чуттєве і логічне пізнання розглядаються в нерозривній єдності, що суттєво поглиблює розуміння сутності навчання. Саме в «Аналітичній дидактиці» в зв'язку з визначенням методів, необхідних для забезпечення повного розуміння учнями навчального матеріалу, методологія дидактичних досліджень Коменського розкривається на найвищому рівні її розвитку: «Існують три методи розуміння, тобто способи привести розуміння до світла: аналітичний, синтетичний і синкретичний» [4, с. 556]. Синкретичний метод у науково-педагогічній творчості Коменського є пансофічним тлумаченням методу аналогії. Визнання Коменським важливого значення і необхідності застосування аналітичного і синтетичного методів викладання свідчить про те, що він бере на озброєння методи наукового пізнання, обґрунтовані Ф. Беконом і Р. Декартом.

Оволодіння найбільш досконалими для XVII ст. методами наукових досліджень є важливим досягненням Коменського. У цьому полягає запорука високого рівня наукової вірогідності теоретичної спадщини геніального чеського педагога, його внеску в розробку проблеми якості шкільного навчання.

Численні факти свідчать про виключну актуальність педагогічної спадщини Я. А. Коменського у вирішенні проблеми подолання таких «застарілих хвороб школи», як навчальні перевантаження, примусовий характер навчання, механічне заучування визначень і правил, відсутність в учнів бажання навчатися. Найбільшою гостротою відзначається проблема усунення навчальних перевантажень, шляхи вирішення якої висвітлюються в розділі XIX «Великої дидактики» [5, с. 364-382]. Результати проведеного нами дослідження дозволяють стверджувати, що необхідною умовою успішного вирішення зазначених проблем є ґрунтовне вивчення найважливіших положень дидактичної концепції Коменського в системі педагогічної освіти [10, с. 306-307]. Май-

бутнім вчителям вкрай потрібні глибокі знання з історії педагогічної думки. Необхідність оволодіння такими знаннями наполегливо підкреслював Л. М. Модзалевський (1837-1896), автор першого у вітчизняній педагогічній літературі систематичного посібника з історії педагогіки. «Тільки незнання історії та неповага до неї, – зазначав він у цьому зв'язку, – могли привести тих Дон Кіхотів у виховній справі, яких у нас з'явилося немало за останній час і які інколи при всій шляхетності своїх прагнень тільки шкодять правильному розвитку педагогічної справи у нашій батьківщині» [3, с. 853-854].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Асмус В. Ф. Декарт / В. Ф. Асмус. – М. : Госполитиздат, 1956. – 372 с.
2. Заграничная Н. А. О содержании базового химического образования в современном социуме / Н. А. Заграничная, Р. Г. Иванова // Химия в школе. – 2010. – № 1. – С. 20-23.
3. Зикеев Н. В. Модзалевский / Н. В. Зикеев // Пед. энцикл.: В 4-х т. / Гл. ред. И. А. Каиров и Ф. Н. Петров. – М. : Сов. энцикл., 1965. – Т. 2. – С. 853-854.
4. Кирашек И. Коменский / И. Кирашек, А. И. Пискунов // Пед. энцикл.: В 4-х т. / Гл. ред. И. А. Каиров и Ф. Н. Петров. – М. : Сов. энцикл., 1965. – Т. 2. – С. 446-451.
5. Коменский Я. А. Избр. пед. соч.: В 2-х т. / Я. А. Коменский / Под ред. А. И. Пискунова. – М. : Педагогика, 1982. – Т. 1. – 1982. – 656 с.
6. Константинов Н. А. История педагогики / Н. А. Константинов, Е. Н. Медынский, М. Ф. Шабеева. – М. : Просвещение, 1974. – 448 с.
7. Красновский А. А. Ян Амос Коменский / А. А. Красновский. – М. : Учпедгиз, 1953. – 323 с.
8. Литвинов С. А. Ян Амос Коменский і радянська педагогічна наука / С. А. Литвинов. – К. : Рад. школа, 1958. – 60 с.
9. Лордкипанидзе Д. О. Дидактика Яна Амоса Коменського / Д. О. Лордкипанидзе. – М. : Учпедгиз, 1949. – 128 с.
10. Лутфуллин В. С. Теоретико-методичні засади усунення навчальних перевантажень учнів / В. С. Лутфуллин. – Полтава : Видавець Шевченко Р. В., 2011. – 336 с.
11. Ляткер Я. А. Декарт / Я. А. Ляткер. – М. : Мысль, 1975. – 198 с.
12. Мітюров Б. Н. Ян Амос Коменський / Б. Н. Мітюров. – К. : Знання, 1970. – 32 с.
13. Пискунов А. И. Жизнь, деятельность и педагогическое наследие Я. А. Коменского / А. И. Пискунов // Коменский Я. А. Избр. пед. соч.: В 2-х т. – Т. 1. – М. : Педагогика, 1982. – С. 7-24.
14. Субботин А. Л. Фрэнсис Бэкон / А. Л. Субботин. – М. : Мысль, 1974. – 175 с.

ВАЛЕРИЙ ЛУТФУЛЛИН

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ Я. А. КОМЕНСКОГО

Обоснована актуальность дальнейших исследований педагогического наследия Я. А. Коменского и глубокого ее изучения будущими учителями в контексте повышения качества современного школьного образования. Проведен анализ влияния гносеологии рационализма на научно-педагогическую деятельность Я. А. Коменского, выявлены элементы рационализма в его произведении «Новейший метод языков», написанном им в 1646-1648 гг.

Ключевые слова: сенсуализм, рационализм, синкретизм, пансофия, «застарелые болезни» школы, учебные перегрузки, качество современного школьного образования, педагогическое образование.

VALERY LUTFULLIN

METHODOLOGICAL BASES OF SCIENTIFIC PEDAGOGICAL ACTIVITY OF YA. A. KOMENSKY

Actuality of further research of pedagogical heritage of Ya. A. Komensky and its deep study by future teachers in the context of upgrading of modern school education are grounded. The analysis of influence of gnosiology of rationalism on scientific pedagogical activity of Ya. A. Komensky is conducted; the elements of rationalism are deduced in his work "The Newest Method of Languages", written by him in 1646-1648.

Keywords: sensationalism, rationalism, syncretism, pansophy, "inveterate illnesses" of school, educational overloads, quality of modern school education, pedagogical education.